

Fonteinkerk, 12 februari 2023
Lezing: Mattheüs 5:17-30

Er waren nog geen kritische journalisten, in de dagen van Jezus en Johannes de Doper. Maar als er een kritische journalist aanwezig was geweest, op het moment dat Jezus zijn Bergrede uitsprak, dan zou die ongetwijfeld hebben gevraagd: “U zegt dat zó glashelder, dat wij elkaar geen “dwaas” en “nietsnut” mogen noemen, maar hoe moeten we dat opvatten? In uw discussies met de Farizeeën noemt U hen “huichelaars, blinde leiders, witgepleisterde graven, slangen, addergebroed”! En die Johannes de Doper, waar U zo goed mee bent, die kan er óók wat van! Is het niet een beetje hypocriet om zelf zó tekeer te gaan, terwijl U tegen ons zegt dat we ons netjes gedragen moeten?”

Twee weken geleden werden we blij gemaakt met de zaligsprekingen: Jezus noemt díe mensen gelukkig die moeite hebben met het leven, die het niet of nauwelijks redden in dit bestaan. Vorige week werden we nòg blijer door de aankondiging dat wij het zout van de aarde en het licht in de wereld zijn. Zeker, dat is ook een opdracht, maar het is óók een stand van zaken: wij zijn het! Prachtige woorden! Nu komen we vandaag in een compleet andere sfeer terecht: we worden bedreigd met het hellevuur als we boos tekeer gaan of anderen uitschelden, of als we overspel plegen in onze gedachten. De Tien Geboden worden zó aangescherpt, de lat wordt zó schrikbarend hoog gelegd, dat je je gaat afvragen of er wel één mens geschikt is voor het Koninkrijk van God.

Vlakbij Jeruzalem, iets ten zuiden van de stad, lag in vroeger tijden een dal, het zogeheten “dal van Hinnom”. Dat was een plek waar de Israëlieten offers brachten aan vreemde goden. Onder beruchte koningen als Achaz en Manasse werden daar zelfs kinderen verbrand, als offer aan de Baäl en de Moloch. Met deze gruwelijke brandoffers hoopte men van de goden bescherming en een goede oogst los te krijgen.

De profeet Jeremia (32:35) liet horen dat God deze praktijken verafschuwt. God veroordeelt scherp de afgoderij, niet omdat Hij zo jaloers is, maar omdat Hij principieel voor het leven en de toekomst kiest. Jeremia kondigt namens God aan dat het vervloekte dal van Hinnom een plek van oordeel en gericht zal worden, een plaats waar de Israëlieten zullen worden gestraft voor hun afgoderij en kindermoord.

Als eeuwen later het geloof in de opstanding der doden vorm begint te krijgen, duikt in allerlei Joodse geschriften de naam “Gehinnom” op. Daarmee wordt de duistere kant van het hiernamaals bedoeld, de plaats van vuur en verschrikking, waar de goddelozen moeten boeten voor hun misdaden. De naam “Gehinnom” is duidelijk afgeleid van dat “dal van Hinnom”; dus door de kinderooffers van destijds had het dal van Hinnom zo’n slechte naam gekregen, dat het symbool kon gaan staan voor de hel, het hellevuur.

Dáárover heeft Jezus het ook, in die dreigende verzen die we samen lezen. Men kan beter verminkt het leven binnengaan, dan met twee handen, voeten of ogen in de hel terechtkomen, in het onblusbare vuur. “Hel,” zegt de Willibrordvertaling hier, maar de NBV geeft het Griekse woord “Gehenna” weer, waarin je het Hebreeuwse “Gehinnom” nog duidelijk herkent. In de dagen van Jezus was dat een zekerheid: wie het leven van een ander beschadigt, onteert of vernietigt, die zal daarvoor worden gestraft in het hellevuur. Waarbij dan in mij nog steeds de vraag opkomt: “Maar is dat nou proportioneel als je een keer je naaste “dwaas” of “nietsnut” hebt genoemd?”

Ik kom hier alleen maar uit als ik “begin bij het eind”, als ik uitga van de samenvatting die Jezus zelf van zijn woorden geeft. Aan het einde van hoofdstuk 5, in vers 48 geeft Jezus een voorlopige samenvatting van zijn Bergrede. “Wees dus volmaakt, zoals jullie hemelse Vader volmaakt is,” zegt Hij daar. Vlak daarvóór spreekt Hij woorden die dat “volmaakt” inkleuren: “Hij laat zijn zon immers opgaan over goede en slechte mensen, en laat het regenen over rechtvaardigen en onrechtvaardigen” (vers 45). Vrij vertaald: God zorgt voor alle mensen, voor de goede en de slechte, en Hij gunt iedereen een plaatsje onder de zon. Zó is God: bij Hem is ieder mens in tel, en bij God is elk mensenleven van belang. Dat is de richtlijn voor ons denken en ons handelen.

In Mattheüs 7:12 geeft Jezus de definitieve samenvatting van heel zijn toespraak: “Behandel anderen dus steeds zoals je zou willen dat ze jùllie behandelen. Dat is het hart van de Wet en de Profeten.” Het is buitengewoon diep en onvoorstelbaar eenvoudig ineen: “Zoals ik nu mijn naaste behandel, - zou ik zelf op deze manier behandeld willen worden?” Als iedereen op deze wijze over zijn daden zou nadenken, dan zou het Koninkrijk binnen handbereik zijn!

Het gaat dus niet over het gebruik van scheldwoorden als zodanig. Schelden kan een teken van grote betrokkenheid zijn, en een beetje foeteren kan ook flink opluchten. Maar het gaat over de vraag: “Ben ik met mijn woorden bezig om die ander zijn plekje onder de zon af te nemen, te misgunnen?” In 1994 vond in Rwanda een verschrikkelijke genocide plaats, waarin bijna een miljoen Tutsi’s en gematigde Hutu’s werden afgeslacht door extremisten. Daar ging een jarenlange haatcampagne aan vooraf, waarbij een radiostation als “Mille Collines” heel consequent de Tutsi’s benoemde als “kakkerlakken”. Onderzoek van de Harvard-universiteit heeft aangetoond dat in gebieden waar de radio-ontvangst het beste was, de meeste moorden werden gepleegd en dat daar relatief meer daders aan meewerkten. Woorden doen ertoe: het gebruik van scheldwoorden kan een eerste stap zijn naar moord en vernietiging. Jezus wijst ons op het ogenschijnlijk onschuldige begin van het vernietigen van mensen: het begint maar al te vaak met woorden, namen, suggestieve aanduidingen. Let daarom goed op wat je zegt, en wat je daarmee bedoelt. Blijf de ander respecteren, gun de ander zijn plek onder de zon! Het is dus niet de bedoeling dat we krampachtig alle scheldwoorden en ruwe taal proberen uit te bannen. Het is de bedoeling dat we elkaar het licht in de ogen, het leven en de toekomst van harte gunnen!

Straks zullen we een diaken bevestigen, en zullen we ook iets horen en zien over het werk van de diakenen in onze gemeente. Diakenen zijn misschien wel het meest sprekende voorbeeld van mensen die werken aan een leefbare plek voor allen, ook voor de mensen die in de knel zitten en niet meetellen. In dat concrete diakonale werk wordt duidelijk wat Jezus met zijn Bergrede eigenlijk bedoelt. Daar kunnen wij onze diakenen niet dankbaar genoeg voor zijn, als we dan maar niet vergeten dat elke gelovige geroepen wordt tot diakonaal leven. Vandaag waren de eerste woorden van de lezing: “Denk niet dat Ik gekomen ben om de Wet of de Profeten af te schaffen.” Dat wijst al vooruit naar de definitieve samenvatting in hoofdstuk 7 vers 12: “Behandel anderen dus steeds zoals je zou willen dat ze jùllie behandelen. Dat is het hart van de Wet en de Profeten.”